

πραξικόπημα: το αποκορύφωμα και το τέλος μιας παραδοσιακής πολιτικής πραχτικής

γιώργος νικολάου λιλλήκας

Στην ιστορία οι κρίσεις δεν υπόκεινται στους μεταφυσικούς νόμους της θεομηνίας όσο κι αν η λαϊκή δεισιδαιμονία (έκφραση της άγνοιας και της θρησκευτικής επικράτησης) και οι επίσημοι ιστορικοί (εκφραστές της αστικής ιδεολογίας του ανιστορισμού) επιθυμούν να τις παρουσιάσουν σαν τέτοιες, χωρίς ενδογενείς αιτίες με χρονική και ιστορική συνέχεια και συνοχή. Και οι δυο αυτές σχολές στρέφουν το ενδιαφέρον προς εξωγενείς παράγοντες και αποφεύγουν κάθε δομική προσέγγιση της κοινωνίας που βρίσκεται σε κρίση, με πλήρη «αφαίρεση» του κοινωνικού στοιχείου ή με απλές αναφορές σε πολιτικά πρόσωπα ανάγοντας έτσι το ρόλο τους σε απόλυτο ιστορικό παράγοντα.

Αναμφισβήτητα το πραξικόπημα της 15ης Ιούλη 1974 είναι μια κρίσιμη τομή στη σύγχρονη ιστορία και πολιτική ζωή της Ανεξάρτητης Δημοκρατίας της Κύπρου. Οι παράγοντες που το προκάλεσαν ή που οδήγησαν καλύτερα σ' αυτή τη μορφή έκφρασης της πολιτικής αντίθεσης είναι πολλοί και διάφοροι. Οι επιπτώσεις του είναι βαθιές και διαρκείς. Πέραν όμως από τα αισθητά και ορατά βιώματα, υπήρξαν κι ορισμένες μεταμορφώσεις στη πολιτική πρακτική. Έτσι δεν θ' ασχοληθεί το άρθρο τούτο, ούτε με τες εξωτερικές επεμβάσεις και προδοσίες, ούτε με τες ανθρωπιστικές πτυχές της Τουρκικής εισβολής που το ακολούθησε. Ο στόχος του σημειώματος αυτού δεν είναι ούτε να καταδικάσει ορισμένες καταστάσεις (επιστημολογικά είναι καιρός να ξεπεραστεί το Χριστιανικό σύμπλεγμα που στενεύει τη κριτική σκέψη στη λανθασμένη μεταφυσική ηθική διαλεκτική μεταξύ του καλού και του κακού), ούτε να εξυμνήσει ορισμένα αισθήματα εθνικισμού (κάτω από τη μορφή του πατριωτισμού) που πηγάζουν από χρεοκοπημένες ιστορικομυθικές παραδόσεις. Είναι απλά και μόνο μια προσπάθεια να κατανοηθεί μια εξελικτική εσωτερική πορεία.....

Εδώ όμως είναι ανάγκη να γίνει μια διευκρίνηση για την επιλογή της «πολιτικής πρακτικής» σαν αντικείμενο και εργαλείο προβληματισμού αντί της «ιδεολογίας». Η ιδεολογία είναι η αφηρημένη σε εννοιολογικά σχήματα λόγου αντιπροσώπευση και απεικόνιση των υπαρχόντων παραγωγικών σχέσεων. Παρά το ότι είναι μια ψευδαίσθηση που αντιστρέφει τη πραγματικότητα, μπορεί και επενεργεί πάνω στη κοινωνική πραγματικότητα μέσα από νομικές ή άλλες διαδικασίες. Η επίδραση όμως αυτή επιτελείται μακροπρόθεσμα και μπορεί και πρέπει να ληφθεί υπ' όψη από τους ιστορικούς για εξέταση ιστορικών περιόδων μέσης διάρκειας(1). Η πολιτική πρακτική άμεσα συνδεδεμένη τόσο με τες κοινωνικές σχέσεις όσο και με την ιδεολογία, ξεφεύγει εντούτοις από την επιμέρους αφηρημένη σφαίρα της πολιτικής και επιδρά άμεσα σαν «πράξη» (μέσα από μορφές που σχετίζονται τόσο με τες παραγωγικές σχέσεις όσο και με το συσχετισμό των πολιτικό-κοινωνικών δυνάμεων) στες πολιτικές εξελίξεις μιας μικρής ιστορικής περιόδου, μέσα στην οποία και μόνο μπορεί να εξεταστεί.

σκιαγράφηση του χώρου των αντιφάσεων και των παραδόξων του

Η Κυπριακή Δημοκρατία ήταν μια αλημιστική δημιουργία. Λίγο πολύ οι συνθήκες μέσα από τες οποίες αναδύθηκε (σαν ένα ιδανικό πολιτικό νεθέλημα αντίθετο του αισθητικού ιδανικού ομορφιάς

της Αφροδίτης που αναδύθηκε στον (ίδιο χώρο) είναι σ' όλους γνωστές. Συνταγματικά «θεσμοποιήθηκε η διαλεκτική της μισαλλοδοξίας» με τη δομοποίηση και νομιμοποίηση της διαιρετικής πολιτικής και ιδεολογίας.

«Η πολιτική ζωή της Κυπριακής Δημοκρατίας οικοδομήθηκε... πάνω στην αντίφαση μιας απόπειρας δημιουργίας συνεκτικού πολιτικού σχήματος που αδιαφόρησε απέναντι στην οργανική ένταξη στο πολιτικό βίο του τόπου, του στοιχείου εκείνου, το οποίον, αποτελούσε τη συνοχή και την ενότητα της εύθραυστης πολιτείας»(2). Αυτή η σωστή διαπίστωση που αφορά την οργανική συμμετοχή της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στη δημιουργία και πολιτική ζωή του Κυπριακού Κράτους, πρέπει να συμπληρωθεί με τη θεώρηση ενός ακόμα, του κύρια «στοιχείου συνοχής»: Τη θεώρηση του Κύπριου πολίτη (ακόμα και του ατόμου σαν κοινοτικό μέλος) στη διαδικασία συγκρότησης μιας αντιπροσωπευτικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας η οποία από τη φύση της απαιτεί τη θεληματική και συμβολική παραχώρηση ενός τουλάχιστον μέρους της κυριαρχίας (*souveraineté*) από μέρους του πολίτη στους κοινοβουλευτικούς θεσμούς του Κράτους, μέσα από εκλογικές διεργασίες και ιλλουσιονιστικές μορφές συμμετοχής στη πολιτική ζωή είτε σαν μέρος της πλειοψηφίας είτε σαν «απαραίτητο» στοιχείο αντιπολίτευσης.

Από Ελληνοκυπριακής πλευράς «το Ανεξάρτητο Κράτος ούτε επεδιώχθη ούτε αγαπήθη»(3). Αυτό το οργανικό αίσθημα εχθρότητας και αποβολής προς το Ανεξάρτητο Κράτος σαν κάτι το ξένο προς το συμβολικό σώμα που δημιούργησαν οι «εθνικοί πόθοι» και στόχοι της ΕΟΚΑ, κατείχε τόσο τους πολιτικούς ηγέτες και αγωνιστές της ΕΟΚΑ, όσο και πολιτικές οργανώσεις ιδεολογικά αντίθετες με τον εθνικισμό. Συχνά θεωρήθηκε επίσημα (μέσα από πολιτικούς λόγους των ιθυνόντων) και αντιμετωπίστηκε σαν μεταβατικό στάδιο (όπως η Σταύρωση) προς την «ολοκλήρωση των εθνικών πόθων» (την Ανάσταση).

Για την Τουρκοκυπριακή ηγετική και εθνικιστική πλευρά, τα πράγματα παρουσιάζονται πιο πολύπλοκα. Η εμμονή τους στη πιστή και κατά λέξη εφαρμογή των συνταγματικών προνοιών δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι το Ανεξάρτητο Κράτος με τη συγκεκριμένη μορφή θεωρείτο σαν τελικό και αμετάβλητο. Η ανακάλυψη Τουρκικού πλοιαρίου που μετέφερε όπλα πριν ακόμα την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας όπως επίσης και η οργανωμένη βάση σχεδίου δράση ενόπλων Τουρκοκυπριακών ομάδων κατά τη διάρκεια των διακοινοτικών συγκρούσεων το Δεκέβρη του '63 αφήνουν να σκιαγραφηθεί μια άλλη αντίληψη συνταγματικής διακυβέρνησης, με τη πιθανότητα εκμετάλλευσης του αντιφατικού συντάγματος που εδιέπετο από πνεύμα ενιαίου κράτους με ομοσπονδιακές πρόνοιες. Το σχέδιο για μεταβολή της της γεωγραφικής βάσης του δημογραφικού στοιχείου όπως φαίνεται σ' ένα Τουρκικό έγγραφο της 14ης Σεπτέμβρη '64, πείθει για την ύπαρξη διαιρετικών επιλογών...(4). Ο Ορχάν Μεντέρογλου σε ομιλία του στις 17 Δεκέβρη του 1961 αναφερόμενος στις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, μιλά για «ημιτελή» απελευθερωτικό αγώνα των Τουρκοκυπρίων.(5) Η έννοια του «μεταβατικού σταδίου» δεν υπήρχε μόνο στα έγγραφα της ΕΟΚΑ και των Εθνικιστών της Ελληνοκυπριακής κοινότητας. Σε τουρκικό έγγραφο που κατασχέθηκε το Γενάρη του '64, γίνεται μνεία στις συμφωνίες τις οποίες χαρακτηρίζει σαν «μεταβατικό στάδιο».(6)

Φυγόκεντρες και αντιφατικές καταστάσεις αποτελούσαν τη κορυφή και τη βάση του όλου δημιουργήματος. Η νομική σχηματοποίηση της ιστορίας των τελευταίων 30 περίπου χρόνων απαιτούσε κοινή πολιτική θέληση και συνείδηση, τόσο από τις ηγεσίες όσο και από το λαό (όλων των κοινοτήτων), για να μπορέσει να επιβιώσει, και να λειτουργήσει (ελλειμματικά μεν αλλά μ' ενθαρρυντικό χαρακτήρα) ή νεαρή Κυπριακή Δημοκρατία.

Αντί αυτού όμως οι πρώτες εκλογές έφεραν στην εξουσία, ηγέτες αντίανεξαρτιακούς. Εθνικιστές με ιδεώδη και ιδανικά εξωγενή και καταλυτικά. Η πιστή προσήλωση στις «Μητέρες Πατρίδες» έμπαινε υπεράνω της αναγκαιότητας μιας ρεαλιστικής συμβιβαστικής συνύπαρξης. Ένα κράτος γεμάτο

συνταγματικές έριδες είχε για κυβερνήτες ανθρώπους που δεν πίστευαν στο λόγο ύπαρξης του.

Σ' αυτό προστίθετο και η δυσπιστία και καχυποψία που καλλιεργήθηκε από τους πολιτικούς στόχους των Ελληνοκυπρίων Εθνικιστών και τακτική της ΕΟΚΑ, τη διαιρετική στρατηγική των Άγγλων και την Εθνικιστική ιδεολογία που εμφανίζεται σ' οργανωμένη μορφή στη Τουρκοκυπριακή κοινότητα στες αρχές της δεκαετίας του '50.(7) Οι διακοινοτικές συμπλοκές του '58 σημάδεψαν τη μισαλλοδοξία, που πλανιόταν σε ασύλληπτα (για το λαό) πεδία των πολιτικών ιδεολογιών κι εμφανίζονται με τη διαλεκτική συνθηματολόγηση «Ένωση» — «Ταξίμ».

Εντελώς παρενθετικά και μόνο για ολοκλήρωση της εικονογράφησης του ιστορικού χώρου, θα πρέπει να σημειωθεί και ο επεμβατικός ρόλος των Κυβερνήσεων των Εγγυητριών δυνάμεων, πριν και μετά την Ανεξαρτησία. Οι εισαγόμενοι Εθνικισμοί που έχουν την πηγή τους σε πολιτικό-γεωγραφικά άλλους χώρους (σ' αυτό έγκειται και η μυθική δύναμη επιρροής τους) καλλιεργούνται έντεχνα και επικρατούν εύκολα χάριν της απουσίας ενός άλλου εγχώριου εθνικισμού ή πατριωτισμού.

η καπετανίστικη πολιτική πρακτική η η πολιτική πρακτική των Western

Η Κυπριακή Δημοκρατία είναι στο πνεύμα και στις δομές της ένα Αστικό Κοινοβουλευτικό σύστημα. Το είδος της διακυβέρνησης της χαρακτηρίζεται σαν Προεδρική Δημοκρατία. Τόσο οι εσωτερικές συνθήκες όσο και τα ιδεολογικό-πολιτικά συστήματα των χωρών που σκηνοθέτησαν το Κυπριακό Σύνταγμα δεν επέτρεπαν μιαν άλλη μορφή πολιτικής εξουσίας.

Έχουν αναφερθεί πιο πάνω ορισμένα χαρακτηριστικά της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Όμως στη Κύπρο από τες πρώτες στιγμές της Δημοκρατίας μια εξωκοινοβουλευτική οργανωμένη μορφή πολιτικής έκφρασης παρουσιάζεται στενά συνδεδεμένη με το θρησκευτικό μυστικισμό και το συνωμοτικό ορκωμοσιακό τρόπο υπηρετήσης σκοπών και καθηκόντων. Σ' αυτού του είδους τες οργανώσεις τα συνηθισμένα γνώρισμα του πολίτη είναι άτοπα. Όσο νοητά είναι τα καθήκοντα άλλο τόσο αδιανόητα είναι τα δικαιώματα και οι έννοιες της συμμετοχής στες διαδικασίες λήψης των αποφάσεων. Η κάθετη οργανική δομή επιβάλλει τη χωρίς αμφισβήτηση αποδοχή του αρχηγού. Πρόκειται για χαρισματικό ηγέτη(8) και στη προκειμένη περίπτωση για δυναμικό αρχηγό «δοκιμασμένο» και «επιβεβλημένο» από τες ηρωικές του πράξεις στο πρόσφατο παρελθόν σαν «καπετάνιος» της ΕΟΚΑ... Αυτό το φαινόμενο του «χαρισματικού ηγέτη» παρατηρείται και στα ανώτατα αξιώματα του Κράτους, με τη διαφορά ότι αποτελεί αναφορικό σύνθημα προβολής και επιβολής στην εκλογική αναμέτρηση, σε συνδυασμό με νομιμοποιητικές αναφορές στην Εθναρχική παράδοση.

Τέτοιες μορφές πολιτικής έκφρασης αποτελούσαν τα λεγόμενα «καπετανάτα», στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα, Ενώσεις και Συνδέσμοι Αγωνιστών, που παρουσιάστηκαν τα πρώτα χρόνια και το Εθνικό Μέτωπο και η ΕΟΚΑ β' που παρουσιάστηκαν πιο ύστερα. Στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα ανάλογη οργάνωση είναι η TMT. Για λόγους όμως έλλειψης στοιχείων (τόσο για την προπολεμική όσο και για την μεταπολεμική περίοδο της Δημοκρατίας) η οργάνωση της TMT και οι επιπτώσεις του πραξικοπήματος-εισβολής, πάνω στην πολιτική ζωή των Τουρκοκυπρίων δεν θ' αποτελέσουν αντικείμενο συστηματικής ανάλυσης.

Η πρώτη τέτοια οργάνωση εμφανίζεται λίγους μόνο μήνες μετά την υπογραφή των συμφωνιών. Η εμφάνιση του Κυπριακού Εθνικού Μετώπου (γνωστού σαν KEM), έγινε με ένα σχέδιο δολοφονίας του Μακαρίου όπως ανακοινώθηκε στες 14 Αυγούστους του 59 από το ΡΙΚ και που ο Μακάριος παρουσίασε σε συνέντευξη τύπου στες 15 Σεπτ. 59. Ο Γρίβας διάψευσε ότι είχε σχέσεις με το KEM που δρώντας και εκτός Κύπρου, έστελλε απειλητική επιστολή στον υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας Ε. Αβέρωφ, τον οποίον προειδοποιούσε καταλήγοντας ότι «μετά τον ένδοξον αγώνα μας, τα χέρια μας δεν τρέμουν όταν κρατούν πιστόλι.(9)»

Τρία άλλα Καπετανάτα (το όνομα τους είναι ενδεικτικό της φύσης τους) εμφανίζονται λίγο αργότερα όπως σημειώνεται σε διάφορα ιστορικά συγγράμματα ενώ κάποιοι άλλα για άγνωστους λόγους αποσιωπούνται από τα ιστορικά βιβλία. Τα δυο καπετανάτα είναι γνωστά με τα ονόματα των αρχηγών τους (Λυσσαρίδη και Σαμψών) ενώ το τρίτο και πιο σημαντικό ήταν γνωστό σαν «Οργάνωση» (αρχικά εμφανίστηκε κάτω από το όνομα Εθνική Οργάνωση Κύπρου) με αρχηγό τον «Ακρίτα» ψευδώνυμο πίσω από το οποίο κρυβόταν ο Γιωρκάτζις, ο οποίος ήταν υπουργός Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σ' αυτό συμμετείχαν και πολλοί ανώτεροι αξιωματούχοι του Κράτους, βουλευτές, υπουργοί κλπ: αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία.

Αυτές οι οργανώσεις παρ' όλο που είχαν στρατιωτικό χαρακτήρα και δομή, η πρακτική και η δράση τους τες ανάγαγε σε πολιτικά όργανα με αντιφατικά χαρακτηριστικά, όπως θα φανεί πιο κάτω.

Με την υπογραφή των Συμφωνιών, διαφαίνεται η θέληση να διατηρηθεί η οργάνωση της ΕΟΚΑ σε άγρυπνη κατάσταση, έτσι που να μπορέσει να κυριαρχήσει στη πολιτική εξουσία μέσα από ένα πολιτικό σχήμα, που πήρε το όνομα «Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας» (ΕΔΜΑ) και που ο Γρίβας ήθελε πριν εγκαταλείψει την Κύπρο σαν Ειρηνικό Μέτωπο Αναδημιουργίας. Ο Γρίβας πρόσδιδε ένα αρνητικό χαρακτήρα στο λόγο ύπαρξης και στους σκοπούς του ΕΔΜΑ όπως φαίνεται από την επιστολή του προς τον Μακάριο με ημερομηνία 12 Απρίλη 59(10) στην οποία καθόριζε σαν στόχο την αποφυγή πολιτικής καταστροφής της «εθνικόφρονος παράταξης» γεγονός που θάχει «σοβαρό αντίκτυπο επί του

From:
<https://movementsarchive.org/> - Κυπριακό Κινηματικό Αρχείο
Cyprus Movements Archive
Kıbrıs Sosyal Hareket Arşivi

Permanent link:
https://movementsarchive.org/doku.php?id=el:magazines:entostonteixon:no_24:coup&rev=1598285175

Last update: 2020/08/24 16:06

